

Ἡ Μοῦσα κί ὁ Ὑμέναιος  
 Νά πολεμήσουν βγήκαν,  
 Βέλη κρατοῦν εἰς τὰ χέρια τους  
 κί οἱ κόσμοι τρανταχτήκαν.

Καὶ πολεμοῦν καὶ μάχονται  
 Σ' τὰ Ἐλικώνεια δάση  
 Καὶ τρέμονν γύρω οἱ χάριτες  
 Ἡ Μοῦσα μήπως χάση.

Μά ἐσὺ μεγάλε Ἀπόλλωνα  
 Τὴν μάχη κυβερνοῦσες,  
 —Κί ὦ τῶν ὀνείρων τὰ ὄνειρα! —  
 Ἐνίκησαν οἱ Μοῦσες

Πέτρος Ζητουγιάνης

## ΠΩΣ ΑΠΕΘΑΝΕ ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ

Ὁ ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων καὶ ποιητὴς Μιχαηλάγγελος Βουκοναρόττης συνείθισε νὰ λέγῃ ὅτι μόνον εἰς τὴν Φύσιν ἀνεύρισκεν ἑαυτόν, ὅτι, ἐπανερχόμενος εἰς τὰς πόλεις ἐκ τῶν ἐρήμων τῆς, μόνον τὸ ἥμισυ ἑαυτοῦ ἔφερε καὶ ὅτι μόνον εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀπολαμβάνει τις τὴν ἀληθῆ ζωὴν.

Ὡς ὁ Μιχαηλάγγελος, καὶ ὁ σύγχρονος αὐτῷ Ῥαφαῆλος ἦτο θαυμαστῆς τῆς Φύσεως, κατὰ τὰ ὑποδείγματά τῆς καὶ οὗτος ῥυθμίζων τὴν μεγαλοφυΐαν του, νυχθημερὸν αὐτὴν σπουδάζων, τόσῳ δ' αὐτὴν εἰς ὅλα του τὰ ἔργα προσπελάσας, ὥστε, κατὰ τὸν ποιητὴν, καὶ ὑπὸ φόβου αὐτῆ νὰ καταληφθῆ μὴ συναποθάνῃ μετὰ τοῦ μεγάλου τῶν Παναγιῶν ζωγράφου.

Τοιοῦτος εἶναι ὁλος ὁ Αἰὼν τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως. Φυσικὸς αἰὼν. Αἱ Σταυροφορίαι τὸν ἐγκαινιάζουσι καὶ οἱ ἐκ Βυζαντίου πρόσφυγες τὸν συμπληροῦσιν. Ὁ νῦν εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς δὲν εἶναι ἢ ἡ συμβολὴ τῶν ὑδάτων τῶν δύο ἐκείνων χρυσῶν πηγῶν τοῦ ἔρωισμοῦ καὶ τῆς διανοήσεως.

Ἔως τοῦ 1453 τὰ σπέρματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πιλυθείτου ἐπράδχζον ζῶντα μέσα εἰς τὰς περγαμηνὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Καὶ τὰ σπέρματα αὐτὰ βλέπει τις εἰς τὴν Κομφόδιν τὴν Θεῖαν τοῦ Δάντου, εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Μιχαηλαγγέλου καὶ εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Ραφαήλου.

Ὁ πρῶτος, ὑπὸ χειραγωγόν τὸν Βιργίλιον, δρέπει τὴν εἰς Ἄδου κατάβασιν ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας. Ὁ δεῦτερος, παρὰ τὸν Σκτανῆν τοῦ Εὐαγγελίου, διαγράφει ἀρχαιοπρεπές καὶ τὸ εἶδωλον τοῦ Χάρωνος τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὁ τρίτος ὑπὸ τὰ φαντάσματα τὰ χρυσόπαιστα τοῦ Βικτικνοῦ θέτει ὡς προμετωπίδα του, οἶωνι δαυλοῦχον προπομπὸν τῶν φώτων τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

\*  
\* \*

Παράδοξον φαινόμενον! Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως προῆλθε πρὸ πάντων ἐκ τοῦ καλογηρικοῦ φηκτιμοῦ καὶ ἐκ τῆς δυστεθείας τοῦ ὄχλου. Τούτων ἦτο τὸ πόρισμα, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ θάνατος τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεών της.

Καὶ ὅμως ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς σπόρος ὑρίσκει μέσα εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς Πόλεως. Ὑστέρᾳ ἀπὸ τὸ κατακρήμνισμα ἐκεῖνο τοῦ Ρωμαϊκοῦ κολοσσοῦ, θὰ ἐνόμιζε τις ὅτι ὑπὸ τὰ συντρίμματά του συνετάφη μαζῆ με τούτους ἄλλους μεγάλων ἰδανικῶν σπόρους καὶ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος. Ἄλλ' ὁ Ὀράτιος λέγει που ὅτι ἡ Φύσις βοᾷ μέσα καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ τάφου: — *Naturae clamat ab ipso vox tumulo* — Καὶ ὁ σπόρος ἐκεῖνος ὁ ἀρχαῖος ἐνέκλειε μέσα του ὑπνώτουσαν τὴν δεδοξασμένην αὐδὴν τῆς Ἑλληνικῆς Φύσεως.

Ὑπὸ τὴν πνοὴν ταύτης φέρονται ἀνὰ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα θεματοφύλακες, οἱ ἐξόριστοι ἐκεῖνοι φυγάδες, τῶν ἀρχαιοτέρων κειμηλίων τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Οὕτω κρατύνεται ἐν τῇ τέχνῃ ὁ Ῥαφαήλ καὶ οὕτω περικλεῖται Περικλῆς τῆς Ἰταλίας ὁ ἐκ Μεδίκων Λαυρέντιος. Καὶ οὕτω ὑπὸ τὴν σμίλην τοῦ Βουοναρόττη ἀναγεννᾶται τὸ μέχρι τότε συντρεμμέμον ἀπὸ συντριβῆν δαυδικὴν ἀρχαῖον ἄγαλμα.

Ὁ Μωυσεῖς, ὁ Χριστός, ἐκλεπτόνεται εἰς ἰδεαλικὰς τελειότητας ὑπὸ τὸ θερμουργόν ἐξ Ἑλληνικῆς ψυχῆς γλύφανον αὐτοῦ. Ὅλον τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ἐπιστέφει με φοίνικα ἀθανασίας ἡ ἀρχαία Φύσις. Ἡ φωνὴ αὐτῆς μεγαλοστομωτάτη ἀπηχεῖ εἰς ὄλων τὰς καρδίας. Καὶ ἐντεῦθεν, αἱ στροφαὶ αἱ θεελλώδεις, αἱ δαιμόνιαι, αἱ ὑπερκόσμιαι, αἱ ταχεραὶ. Ἐντεῦθεν, ἡ ἀναβίωσις ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Βεατρίκης, τῆς Λαύρας, τῆς Βικτωρίας Κολώνη, τοῦ πλατωνικοῦ παλαιφάτου ἔρωτος.

\*  
\* \*

Ἀναδράμωμεν εἴκοσιν αἰῶνας ὀπίσω. Ἐν σχέτει πρὸς τὸ θέμα μας, ὅς ἀνα-

σύρωμεν τὸ παραπέτασμα τὸ ἐκ λήθης καὶ φέρτου ἐτῶν καλύπτον τὴν πλειάδα τῶν ἀρχαίων πινακογράφων.

Εἶναι ὁ προηγηθεὶς τῆς Ἰταλικῆς Πινακοθήκης αἰὼν τοῦ Πολυγνώτου καὶ τοῦ Ζεῦξιδος καὶ τοῦ Παρασσίου καὶ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ αἰὼν ἐκεῖνος καθ' ὃν ἡ Φύσις λαμβάνει τὴν μορφήν ἀσαφοῦς τινος καὶ ἀορίστου Λόγου εἰς τὰς διανοίας τῶν καλλιτεχνῶν, ὕστερα ἀπὸ τοὺς δισταγμοὺς τοὺς σκωπτικούς τοῦ Σωκράτους καὶ τὰς μετεωρολεσχίας τοῦ Πλάτωνος.

Ὁ κεραινὸς τοῦ Διὸς ἄρχεται νὰ σκωριῇ. Καὶ ἀντικαθιστᾷ αὐτὸν ὁ ἀπὸ τῆς Φύσεως. Εἰς τοὺς ἐγκεφάλους τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ζωγράφων πάλλεται ὅλη ἡ ἀρχαιότης, ὑπὸ τῆς Φύσεως πλέον τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος. Σβύνει μὲν ἐπ' αὐτῶν ὁ Ἑλληνικὸς ἀνδρισμὸς, ὡς θὰ ἐλέγαμεν σήμερα, ὁ Ἑλληνικὸς παλληκαρισμὸς, ἀλλ' ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκη πόρρωθεν ὁμήρειος, ἡ ῥοδοδάκτυλος Ἥως τοῦ Λόγου τῶν Νεοπλατωνικῶν.

Ἡ ἐπικὴ γραφικὴ τοῦ Πολυγνώτου ἢ κατακοσμήσασα τὴν Ποικίλην καὶ τὴν Λέσχην τῶν Δελφῶν, αἱ Κενταυρικαὶ καὶ Βακχικαὶ σκηναὶ τοῦ Ζεῦξιδος, αἱ μυθολογικαὶ καὶ αἱ εἰδυλλιακαὶ τοῦ Παρασσίου, αἱ ἕμερον καὶ πόθον ἀποπνέουσαι πρὸς τὸ αἰώνιον Κάλλος προσωπογραφίαι τοῦ Ἀπελλοῦ, ἐναμίλλως πᾶσαι προσεταιρίζονται τὰς ἀρμονικωτέρας τῆς Φύσεως γραμμάς, συμβάλλουσαι εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῆς κατόπιν λατρείαν ὄλων τῶν ἱεροφαντῶν αὐτῆς καλλιτεχνῶν.

\*  
\*

Ἐ! ἐὰν ἐπρόκειτο ὁ μετὰ τέσσαρας αἰῶνας ἐπιφανεὶς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου Χριστιανισμὸς, οὐχὶ ἡ προσωποποίησις αὐτοῦ, ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ὀργανικὸν τι σύνολον, νὰ φέρῃ εἰς φῶς διὰ χειρὸς καλλιτέχνου ὡς ἐκεῖνοι εἰκόνας χριστιανικὰς μὲν τὸ θέμα, ἔστω, ἀλλ' Ἑλληνικὰς τὴν μορφήν ἢ τὴν σύνθεσιν, εἰκόνας ἐκ τῆς Φύσεως τὸ ἄρωμα αὐτῶν ἀντλούσας, εἰκόνας ὄχι τρομεράς, ἀλλὰ μειδιώσας τὸ μειδιάμα τοῦ πρωτεμπνευστοῦ των Ναζωραίου, τὸ μειδιάμα τῶν ὀφθαλμῶν του, ὅταν ὠμίλει πρὸς τὴν Σαμαρίτιδα, ἢ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅταν ἐλάλει, καὶ ἡ φωνὴ του ἔρρεε γλυκίων μέλιτος, πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν, ἐὰν ἐπρόκειτο ὁ μετέπειτα ἐπιφανεὶς Χριστιανισμὸς νὰ μᾶς δωρήσῃ τοιαύτην τινὰ Ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως καὶ χριστιανικῆς ὠραιότητος πινακοθήκην, — ἢ μετάπτωσις ἢ ἔκδοτος ἀπὸ τοιαύτας καλλιτεχνικὰς κορυφάς, οἶαι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι ζωγράφοι, δὲν θὰ ἦτο καὶ τόσον αἰσθητὴ εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν ἐραστῶν τοῦ Καλοῦ καὶ δὲν θὰ ἔμενε τὸ κενὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπερ ἔμεινε διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐκεῖνου πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων.

Ἄλλὰ τί συνέβη! Ὁ Ἑλληνισμὸς θάπτεται διὰ παντὸς καὶ ἀναζῆ ὁ κα-

λογηρισμός. Ἀγωνίζεται ἐκεῖνος ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου Καλοῦ ἀγῶνα ταυτάλειον. Πάσχει, ὀδύνηται, θανατιᾶται. Τίποτε! Οἱ Οὐρανοί, οἱ ἐπαγγελόμενοι ἀπὸ τὸ ῥάσον, ἀνοίγουν σχαζούσας τὰς πύλας των εἰς τὰ πλήθη, καὶ αἱ χίμαιραι βέουν ἐκεῖθεν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ῥοὴν κταρρακτικὴν καὶ παρασύρουσιν, μαζῆ μετὰ τὰ εἶδωλα καὶ μαζῆ μετὰ τὰς θεότητες, εἰς τὴν ἄβυσσον, τὴν Τέχνην καὶ τὰς καλλονάς της. Καὶ παρασύρουσιν τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν εἰς τὸ χάος. Καὶ παρασύρουσιν ψυχὰς λευκάς ἐπὶ τῶν πτερύγων των, ἀλλ' ἐξησθενημένως πλέον τῶσόν, ὥστε νὰ μὴν ἐλπίσῃ τίς ποτε ἀνάστασιν τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ Ὄραίου.

\*  
\* \*

Ἡ εἰκὼν φονεῦσι τὸ ἄγαλμα. Ἀλλὰ ποῖα εἰκὼν! Ποῖα! Ἡ ἐκ τῆς Φύσεως; Ἡ ἐκ τῆς Τέχνης; Οὐχί, οὐχί! Ἡ ἐκ τῆς δυσειδικιμονίας καὶ τῆς στρεβλώσεως καὶ τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς φρίκης.

Ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν Ἀποστολικὸν αἰῶνα παλαίει πάλιν ἀπελπιστικὴν. Κάτι ἀπολλεῖματὰ ἐρειπιώδη περιπτύσσεται, ὡς νεκροὶ σωζέβιον. Κάτι ἐντεῦθεν καὶ κάτι ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ζητεῖ ν' ἀντλήσῃ, εἰς πλαίσιον τῆς νέας θρησκείας του. Ἀλλ' εἰς μίτην! Ἡ εἰκὼν ῥοκανίζει φηγεδαίνα ὀλονέν τὰ ἐναπομείναντα ὅσα τοῦ μαρμαῖρου. Καὶ ὀλονέν τὸ ἄγαλμα ἐξατμίζεται, ἀμαυροῦται, τυφλοῦται, ἀφανίζεται.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, Ἕλληνες ἀκόμη τὴν ψυχὴν, λατρεύουσιν τὸν ἀποκαλυφθέντα ἄγνωστον Θεὸν των ἐν ὑπὸ κίθρῳ, ὡς Ἕλληνες. Αἱ συμβολικαὶ των παραστάσεις φέρουσιν ἀκόμη Ἑλληνορωμαϊκοὺς χαρακτῆρας Μέσα εἰς τὰς κατακόμβας τῆς Ῥώμης ἀκούουσι τὴν ἀρχαίαν ἠχὴν νὰ τοῖς ἐπιτάσῃ τὴν πρὸς τὸ Κάλλος λατρείαν των. Καὶ ὑπὸ ἐνδυμα χριστιανικὸν θεραπεύουσιν ἀκόμη κάπως τὰς Τέχνας, καὶ ἡ ψυχὴ των, ἀνατεινομένη πρὸς τὸν Ναζωραῖον, δὲν εὐρίσκει ἢ γλυκεῖαν ἀνάπαυσιν ἐπὶ τῆς γλυκείας μορφῆς του.

\*  
\* \*

Ὡ τῶν ὠραίων τότε ἐμπνεύσεων! Ὁ ἐθνικὸς ἱστορικὸς Λαμπρίδιος, ἀκμάσας κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, μᾶς διηγεῖται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς συναριθμεῖ τὸν Χριστὸν μετὰ τῶν Θεῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Πανθέου.

Οὕτω, εἰς Ἑθνικὸς, οὐχὶ Ἕλλην, ἀλλὰ Ῥωμαῖος, Ῥωμαῖος ὅμως, οὗτινος ἡ διάνοια ἐθαυκαλήθη ὑπὸ τὸ ἄβρὸν νανούρισμα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, καὶ οὗτινος, ἡ ἀνάστασις τοῦ Ὀλύμπου ἐκ τῶν μύμων τῆς Φιλοσοφίας καὶ ἐκ τῆς βέμβης τοῦ Στωικισμοῦ εἶναι περιπόθητον αἰώνιον ὄνειρον, γίνεται, πρῶτος αὐτός, χαρηγὸς δαιμόνιος τοῦ χοροῦ τῶν Θεῶν, καὶ πρῶτος αὐτός ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀριστο-

κρατικῶν πνευμάτων περιβάλλει μ' Ἑλληνικὴν αἴγλην τὸν Ἰουδαῖον τῆς Ναζαρέτ.

*Τὴν ἑλληνοποιήσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ἰδανικόν μου, οὐχὶ τὴν χριστιανοποιήσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν ἐναγώνιον βλακείαν τῶν πρώτων χριστιανῶν, πρῶτος ὁ Ἀδριανὸς συλλαμβάνει καὶ φικνάζεται ὡς τι ιδεῶδες μεγαλοπρεπέστατον τῆς ἀνθρωπότητος.*

Ἡ Τέχνη διὰ τῆς συλλήψεώς του αὐτῆς, συλλήψεως, ἣτις δὲν ἀρνεῖται μὲν τὸν Χριστόν, Θεόν, ἀλλὰ ζητεῖ καὶ θέλει αὐτὸν Θεὸν Ἑλληνα, ἡ Τέχνη εἰς τὸν ὀρίζοντα τὸν πνευματικὸν τοῦ κόσμου διὰ τῆς συλλήψεώς του αὐτῆς ἐνορᾷ λευκὸν τινα ὄρμον γαλήνης καὶ ἀναπαύσεως. Μίαν εὐγενῆ ἐλπίδα πέραν, μακρὰν, ἀναβιώσεως τοῦ ἀρχαίου ἀγάλματος.

\*  
\* \*

Ἄλλ' ὁ κόσμος δὲν σκέπτεται πλέον ὡς αὐτός, Ἑλληνικῶς. Αἰσθάνεται μὲν Ἑλληνικῶς ἀκόμη, ἀλλ' ἡ διάνοιά του πτερυγίζει ἀελλώδης πρὸς τὴν ὄνειροπολουμένην τῶν Οὐρανῶν Βασιλείαν.

Ὁ θρίαμβος τῆς εἰκόνας ὑποφώσκει. Ἄλλ' ὡς εἰρωνεία αὐτῆς κάπου-κάπου προβάλλει τὴν λευκὴν του κεφαλὴν καὶ κανὲν ἀγαλμα χριστιανικοῦ Θεοῦ. Μέχρι τῆς Πρώτης ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸ ἀγαλμα, ἐὰν ἐκπίπτῃ τῆς ἀρχαίας δόξης του ὡς σύμβολον τοῦ Ὁραίου, δὲν ἐκπίπτει ὅμως αὐτῆς καὶ ὡς σύμβολον τῆς Ἰδέας, ἔστω καὶ ἂν αὕτη εἶναι χριστιανικὴ.

Γλυπτοὶ Χριστοί, γλυπταὶ Παναγίαι ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν σμίλην Ἑθνικῶν Χριστιανῶν. Καὶ αὕτη ἡ εἰκὼν ἡ χριστιανικὴ τιθασσεύεται ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐναντίον ὅλων τῶν καλογηρικῶν ἐμπνεύσεων, φιλοδοξουσῶν νὰ τὴν περιβάλουν μὲ βῆκη ἀσχημίας καὶ ρυπαρότητος.

Ἡ ἄγκυρα, ἣτις ἦτο σύμβολον τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνος, καθίσταται σύμβολον τῆς πρὸς τὸν Ναζωραῖον ἐλπίδος. Ἡ ναῦς, ἣτις ἐσυμβόλιζε τῆς Πολιτείας τὸ σκάφος, συμβολίζει ἤδη τὴν κιβωτὸν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ παρ' αὐτά, ἄλλα σύμβολα χριστιανικῆς ἐπινοίας, ἡ περιστέρα, τὸ πρόβατον, ὁ ἰχθύς, ὁ φοῖνιξ, ὁ ἀετὸς συνεχίζουν τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν τοῦ συμβολισμοῦ τῆς Ἰδέας.

Τὸ θαῦμα τοῦ παλαιοῦ κόσμου δὲν ἔχει ἔτι σαβανώση, καὶ ἐν τῇ εἰκόνι αὐτῇ, ἡ στενή, ὡσεὶ δεσμὸς σαβάνειος, διάνοια τῶν καλογήρων.

\*  
\* \*

Μία ἀσυναίσθητος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χριστιανούς πάλῃ γίνεται μεταξὺ αἰσθημάτων καὶ πνεύματος.

Τὸ αἶσθημα τοῦ Καλοῦ ὑπάρχει ὑπέροπον ἀκόμη, ἀλλὰ ὑπάρχει. Τὸ πνεῦμα

τοῦ Θεοῦ ὁμως, τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὰς τρεῖς του ὑποστάσεις, θέλει ν' ἀπορροφήσῃ καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ Καλοῦ ἰκμάδα, διὰ νὰ ζήσῃ... Κ' ἐνῶ ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶναι ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος, τὸ αἶσθημα παρ' αὐτῶ πυργούται εἰς ἀνέφικτον εὐγένειαν καὶ χάριν. Κ' ἐνῶ ὁ κόσμος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ κόσμος τῆς καρδίας, τοῦ αἰσθήματος, τὸ πνεῦμα παρ' αὐτῶ γομποῦται εἰς ὕψος νεφελῶν οὐρανίων.

Ὁ πρῶτος ἐγνώριζε νὰ εὕρισκῃ τὴν μελίχρουν ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν δύο, καὶ νὰ ἔχῃ εἰς τὰ ἔργα του ὅλην τὴν ὁμοιολήθειαν τῆς Τέχνης, καὶ εἰς τὰ σκέμματα του, ὅλην τὴν λογικὴν τῆς Διανοίας. Ὁ δεύτερος, ἐπαγγελόμενος αἰσθήματα εὐγενέστατα ἐν τῇ Γῆ, ἐδείκνυε μετάρσιος ἀκρῶ δακτύλῳ τὰς ἐν Οὐρανοῖς μονὰς τῶν δικαίων....

Ἡ ἀρμονία μεταξὺ καρδίας καὶ πνεύματος, μόνον ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ ψυχῇ ἔζησε. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἡ ἀρμονία ἐκείνη ἐσβέσθη εἰς τὰς ἀδεξίους καὶ τυλώδεις χεῖρας τῶν ἱερέων. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι τὸ προῖον τοῦ Λόγου διανοητικῶς μόνον. Ἄλλ' ὄχι καὶ πρακτικῶς, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. Τὰ ἔργα, ἀντὶ νὰ ζωπυρώσουν τὴν πίστιν, τὴν ἐνέκρωταν. Καὶ τὴν ἐνέκρωταν, διότι ἐσυμβολίζοντο ἢ μὲ βλακειὰς ἢ μὲ ἐπινοίας ἀμαθῶν καὶ μωρῶν.

Οὕτω, διὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῷ 325 μετὰ Χριστόν, καθρηγῆθη τὸ ἀγαλμα ὡς παραστάσις χριστιανικῆς θεότητος. Καὶ οὕτω ἡ εἰκὼν ἐξέλαμψε τὴν λάμψιν, ἣν κάθε ῥύπος πυκνὸς καὶ κάθε βόρβορος τελευτῶδης ἀναδίδει.

\* \*

Γάλλος ἀρχαιολόγος λέγει ὅτι πάντες οἱ οὐτιῶδεις τύποι τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης ἐπήγασεν ἐκ τῆς Ἑθνικῆς. Ἑθνικὴ δ' ἦτον ἡ τέχνη ἢ Ἑλληνορωμαϊκὴ. Ἔως τότε ὁμως ἡ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶχεν ὀργανωθῆ εἰς σύστημα. Καὶ αἱ ἱεραρχίαι δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναγκνῆ. Ἐφ' ὅσον τὸ ῥάσον ἦτον ὡσεὶ πτέρυξ ἀνέμου ἀγόμενος, ὁ χριστιανισμὸς παρουσιάζεται ὡς τῶ ἐμπρέπει, ὑπὸ Ἑλληνικὸν ἔνδυμα. Ὁ Ὀρφεὺς λατρεύεται ὡς Χριστός, καὶ ὁ Ἑρμῆς ὡς φωσφόρος τοῦ Λόγου τοῦ Χριστιανικοῦ. Δὲν ἐκχριστιανίζεται ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀλλ' ἑλληνοποιεῖται ὁ Χριστιανισμὸς. Καὶ τερατώδεις, διὰ τὴν παρακμὴν τῆς Τέχνης, εἰς ἧσαν αἱ συμβολικαὶ αὐταὶ εἰκόνες, ἤρκει ὅτι ἦσαν ἑλληνοπρεπεῖς, διὰ νὰ σωθῇ ἐκ τῆς καλογηρικῆς λώθης ἡ Ὀρθοδοξία ἢ Ἑλληνική.

Ὁ Ἰουλιανὸς, τὸ ὑστερογέννητον αὐτὸ μεγαλοφυὲς τέκνον τῆς, ὀνομάζει δυστυχεῖς τοὺς λατρεύοντας ἀντὶ τῶν αἰωνίων Θεῶν, τὸν Νεκρὸν τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐπίστευεν εἰς μόνην τὴν αἰωνιότητα τῆς Ἰδέας. Καὶ ὡς Ἰδέα, δι' αὐτόν, οἱ Θεοὶ οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν αἰώνιοι. Δὲν ἀπέθνησκον πώποτε. Ἄρα οὐδ' ἀνίσταντο

πώποτε. Ὁ δὲ Χριστός, ἀποθνῶν ἄπαξ, εἶχε, δι' αὐτόν, καὶ διὰ παντός ἀπο-  
θάνη.

\*  
\* \*

Ἐὰν ἕζων εἰς τὴν ἐποχὴν του, βέβαια οὕτω θὰ ἐσκεπτόμην. Ἀλλὰ σήμερον, ὅτε ὁ χριστιανισμὸς εἶναι καθεστὼς τοῦ κόσμου, δὲν δύναμαι ἢ νὰ οἰκτείρω ἐκεί-  
νους οἵτινες τὸν παρενόησαν καὶ τὸν διέφθειραν, συνδικαφθείροντες μετ' αὐτοῦ καὶ  
δι' αὐτοῦ καὶ τὸ ἀρχαῖον Καλὸν καὶ Ὁραῖον. Ἐὰν ἕζων εἰς τὴν ἐποχὴν του,  
εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἐλάτρευον, καὶ ἐὰν ἕζων χιλιάδας ἔτη.

Θὰ τὸ πιστεύσετε; Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, οἱ ἐξ Ἰουδαίων, τοιαύτας εἰκόνας  
δὲν εἶχον ἔτι ἐπινοήσῃ πρὸς λατρείαν. Καὶ τὰς ἐλάτρευον οἱ αἰρετικοὶ ἐξ αὐτῶν  
καὶ οἱ εἰδωλολάτραι. Καὶ τὰς ἀγαλματοποιοῦν ἐκ χρυσοῦ ἢ ἐξ ἀργύρου. Καὶ τὰς  
κατέτασσον, ἐστεμμένας μὲ δάφνην, μεταξύ τῶν εἰκόνων τῶν φιλοσόφων Πυθαγό-  
ρου, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σευῆρος ἐν τῷ εὐκτηρίῳ αὐτοῦ ἀπελάμβανεν, παρὰ τὸν Ἀ-  
πολλώνιον καὶ τὸν Ὀρφέα, λατρευτικώτατον καὶ τὸν παρὰ πάντας βροτοῦς Ὁραῖον  
κάλλι. Μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μόνον ἀπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ ὁ Χριστός  
λατρεύεται εἰκονικῶς. Ἐνῶ διὰ τοὺς ἄγνους χριστιανούς ὁ Θεὸς αὐτὸς δὲν εἶχεν  
οὐδὲ εἶδος, οὐδὲ κάλλος. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ οἱ Προφῆται δὲν εἶχον ἔτι λη-  
σμονηθῆ. Καὶ ἐκ τῶν προφητῶν ὁ Ἰσαΐας, οὕτω ταπεινὸν καὶ οὕτω χωρὶς τιμῆν,  
εἶχε προφοιβάζῃ τὸν Μεσίαν του.

Λοιπόν, ἢ ἔπρεπεν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία νὰ λατρευθῆ εἰς εἰκόνας κατὰ τὰ  
λευκὰ αὐτὰ ὑποδείγματα τῶν Ἐθνικῶν. Ἡ νὰ μὴ λατρευθῆ εἰς αἰῶνα, κατὰ τὸ  
εὐλαβὲς παράδειγμα τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν. Ὅπως ἐλατρεύθη καὶ εἰκονοεπλη-  
ρώθη, οὔτε Χριστιανικὴ εἶναι, οὔτε Ἑλληνικὴ.

Ποιεῖται μίαν μεγαλοφάνταστον ἐμφάνισιν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, καὶ περι-  
πίπτει εἰς τὴν ἀπειροκαλίαν τὴν πρώτην καὶ πάλιν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δου-  
λείας μας. Ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα ὁ Βυζαντινισμὸς ἀπέδρουσεν ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὸ  
τελευταῖον ἔχνος τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς μεγαλείου. Τί εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ κλήρου  
κατὰ τῶν Εἰκονοκλαστῶν ἢ θρίαμβος τῆς βρωμερᾶς σκῆτης καὶ τῆς δυσδαίμονος  
εἰκόνας κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ;

\*  
\* \*

Ὁ μέγας ἄγγλος ἱστορικὸς Γίββων, πολέμιος μέχρι πάθους τοῦ Βυζαντινι-  
σμοῦ δεινός, εἰς τὸ αὐτὸ πλαίσιον τῶν ἐνθουσιωδῶν φράσεων καὶ τῶν ὠραίων λό-  
γων, οὐς πλέκει ὑπὲρ τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Ζίγκις-Χάν, θέτει καὶ τὸν Ἰουλιανόν,  
μὲ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν αὐτὴν μαγείαν διαγράφων τὸ διάγραμμα  
του. Εἶναι ὅσας χλοερά, δι' αὐτόν, ἢ πάγκαλος ἑλληνικὴ μορφή του. Καὶ εἶναι

στόχος φοβερός, καθ' οὗ βάλλει πάντοτε εὐστόχως, ἡ λοιπὴ τοῦ Βυζαντίου ἱστορία.

Βυζάντιον δι' αὐτὸν εἶναι ταυτόσημον τοῦ : χριστιανισμός, καλογηρισμός, φανατισμός. Ἡ παράλληλος τοῦ μεσαιωνικοῦ βαρβαρισμοῦ, εἶναι ἡ θρησκεία του. Καὶ εἶναι κεραυνὸς μέχρι κυνισμοῦ ὁ κάλαμὸς του, ὅταν στηλιτεύῃ τὰς ἀπομωραντικὰς ἀργολεσχείας τοῦ ἱερατείου.

Δὲν ἔχει ἀδικον φρονῶ. Ἄν ὄχι ὡς πρὸς τὴν ὄλην διάταξιν καὶ κρίσιν τῶν Βυζαντινῶν γεγονότων. Βεβαίως ὅμως, ὡς πρὸς τὰς συμφορὰς, ἅς ἐπήνεγκεν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης τὸ ἐν Βυζαντίῳ θρησκευτικὸν καθεστὸς.

Καὶ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν ὅτι ὁ θάνατος τῆς ὥραιας Ὑλῆς τῶν ἀρχαίων ἦτο θάνατος συγχρόνως καὶ τῆς ὥραιας ψυχῆς των, διὰ παντός. Οὐχὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα, ἀλλὰ πρὸς τὰ ποιητικῶς καὶ Ἑλληνικῶς χαμηλά, πρὸς τὴν θεόδοτον αὐτὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, πρὸς τὰ πράγματα τὰ ὥραϊα, πρὸς τὰ σχήματα τὰ εὐγραμμα, πρὸς τὰ σώματα τὰ ἄλκιμα, πρὸς τὰ μέλη τὰ ἡδονικά, πρὸς τὰ ὑψηλά, ἐὰν δύναται τις νὰ εἴπῃ, τῶν Ἐπιγείων, οὐχὶ τῶν Οὐρανίων ἰδανικῶν, ἔπρεπε νὰ στραφῇ ἢ ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Ἰησοῦ σχολαστικῶς συζητοῦσα Βυζαντινὴ ψυχὴ.

\*  
\* \*

Μέχρι τοῦ 1453, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐκράτησεν ἡ μερὶς τῶν Εὐλολατρῶν, τὸ Βυζάντιον οὔτε νὰ ζῆ γνωρίζει, οὔτε νὰ μάχεται. Καὶ ἔχει νομίζω πλήρες δίκαιον, ὅσον λευκόν, τόσον ἀληθές, ὁ πατὴρ Ὑάκιθος ἀποφαινόμενος ὅτι οὐχὶ τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ πρέπει νὰ ἦναι ὁ πολιτικὸς ἀστὴρ ἐκεῖνος, πρὸς ὃν τὰ βλέμματα τῶν Πανελλήνων νὰ εὐθύνωνται.

Οὐδέποτε ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐκηρύχθη, καὶ ὑπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς δουλείας, ὅτι ἡ ἤττα ἐνός λαοῦ εἶναι προῖον τῶν ψυχικῶν ἀμαρτιῶν του. Καὶ τοῦτο ἐκηρύχθη ἐν Βυζαντίῳ.

Οὐδέποτε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀκροπόλεως τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ περιεβλήθη τὰς ῥυπαρότητας τοῦ βαρβάρου. Καὶ οὐδέποτε οἱ θρίαμβοι τῶν ὀπλων ἀπεδόθησαν εἰς μεταφυσικὰς ἀγίων ἐμφανίσεις, ἀλλ' εἰς τοὺς μυῶνας πάντοτε καὶ εἰς τὸ φρόνημα. Καὶ οὐδέποτε ἡ ἰδέα τοῦ Καλοῦ ἐσφηνώθη ἀπὸ ἀγροίκους καὶ βλάκας ἱερογράφους ἐπάνω εἰς ξύλα σητόβρωτα καὶ πιναρά. Καὶ πάντα ταῦτα ἐγένοντο ἐν Βυζαντίῳ.

Ναὶ μὲν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ῥώμης, τὸ Βυζάντιον συνεχίζει τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ὑφίσταται μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶναι ἰδέα βασιλοκρατίας.

Ἰδοὺ ὅ,τι ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ ἀγάλματος καὶ ὅ,τι ἐκ τῆς παρακμῆς τοῦ πρὸς τὴν Φύσιν ἔρωτος ἐπῆλθεν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.



Ούτε ἡ Ἀρχαιοτής αὐτὴ ἔσχε κἄν τόσην δύναμιν εἰς τὰς θεολήπτους ἐκείνας κεφαλὰς τῶν Βυζαντινῶν, ἡ ἀρχαιοτής ἡ αἰωνίως μὲν, ἀλλ' ἠλιθίως μελετωμένη, νὰ τὰς διδάξῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, εἴτε τὸν ὑλικόν, εἴτε τὸν ἠθικόν, ἢ νὰ ταῖς ἐμπνεύσῃ, ἔστω καὶ ἀόριστόν τινα, πρὸς τὸ ἀρχαῖον Καλὸν λατρεῖαν.

Τίποτε ! Ὁφελήθησαν ἐκ τῶν παπύρων, μόνον οἱ τῆς Δύσεως καλλιτέχναι. Καὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι κατεῖχον τὸν χρυσὸν καὶ τοὺς μαργαρίτας, οὗτοι τοὺς κατειργάσθησαν καὶ τοὺς εἰρμογλύφησαν καὶ τοὺς ἐλείψαν ἀπὸ τὰς τραχύτητας καὶ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας, πρὸς αἴσχός μας.

\*  
\* \*

Ἡ Ἀναστήλωσις τῶν Εἰκόνων εἶναι τραῦμα κατὰ τῆς Πλαστικῆς καὶ τῆς Τέχνης. Ἡ Φύσις ἡ μεγαλεπίβολος, ἡ μεστή εἰκόνων μεγαλεπιβολωτάτων, εἰς οὐδένα πρόκειται πρότυπον ἐξάισιον ἢ εἰς μόνον τοὺς Ἴταλοὺς. Αἱ γραμμαὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀγιογράφων, ἐνῶ φέρονται ταπειναὶ πρὸς συντριβὴν, ἀναπάλλονται κρύφα καὶ ἀσυνειδητῶς ἀπὸ κάποιον Ἑλληνικόν. παλμόν. Καὶ ἀντὶ τὸν παλμόν τοῦτον ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ μεταβάλλῃ εἰς βρόντον, μεταβάλλει εἰς ψόφον σώματος κούφου κούφως. πίπτοντος...

Τὰς γραμμάς αὐτὰς τὰς σοβαρὰς ὡς βόας καὶ αὐστηρὰς καὶ ἀγρίας ὡς μεθύσους, ἐκκαθαρίζει ἡ Ἀναγέννησις. Καὶ ἡ Ἀναστήλωσις τῶν Εἰκόνων, ἥτις ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν θάνατος, ὑπῆρξε διὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀνάστασις λευκή.

Οἱ κρυφοὶ καὶ ἀόρατοι ἐκεῖνοι παλμοὶ τῶν γραμμῶν τῶν εὔρον τοὺς θαυμαστάς αὐτῶν, διότι ὑπ' αὐτὰς ἀνεδεύοντο αἱ σκιαὶ τοῦ Πολυγνώτου καὶ τοῦ Ἀπελλοῦ.

\*  
\* \*

Ἡ Ἀναστήλωσις τῶν Εἰκόνων ὑπεδούλωσε τὸ Γένος ὑπὸ τὴν Ἡμισέληνον. Δὲν ἦτον, ὄχι ! δὲν ἦτον ἀγὼν χριστιανικὸς ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγὼν. Ἄνευ αὐτῆς, ὁ κλῆρος δὲν θὰ ἐδέσποζε τῶν συνειδήσεων, ἡ Ἐθνικὴ Συνείδησις δὲν θὰ ὑπνωττε, διὰ νὰ ἀφυπνισθῇ μόνον ὑπὸ τὸν κρότον τῶν ὄλων Μωάμεθ τοῦ Β'.

Τὸ ὄνειρον τῆς Αὐτοκρατορίας θὰ παρετείνετο ἕως ἡμῶν. "ὦ ! πιστεύσατέ με, οὐδὲν περισφίγγει καὶ αὐτοῦ τοῦ βόα τοῦ συσφιγκτήρος περισσότερον, ὅσον αἱ σπεῖραι αἱ φοβεραὶ τοῦ καλογηρισμοῦ, τὰς συνειδήσεις καὶ τὰ πνεύματα. Ἡ Ἀναστήλωσις τῶν Εἰκόνων εἶναι ἡ προαγωγὸς τοῦ ὑπνου ἐκείνου τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν δεσμῶν ἐκείνων τῶν συνειδήσεων, ὥστε μίαν ὠραίαν πρωίαν ν' ἀνεγερθῇ ὅλη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορός της δούλη καὶ συντετριμμένη...

**Δημήτριος Α. Ἀναστασόπουλος**  
ὁ Ἀθηναῖος